

מאמר כא

מלכים מדיינים אלו עם אלו

איתא בגמ' ר"ה [דף י' ע"ב] בראש השנה יצא יוסף מבית האסורין. ובגמ' שם [יא א' ב'] מנלן, שנא' [תהלים פא ד'] תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו, כי חוק לישראל הוא, משפט לאלהי יעקב, עדות ביהוסף שמו, בצאתו על ארץ מצרים. שפת לא ידעתי אשמע. ופרש"י, עדות ביהוסף שמו, בתריה דההוא קרא כתיב כי חק לישראל. והיינו, דמסמיכות הפסוקים למדנו, דיוסף יצא מבית האסורים ביום שיש בו משפט לאלוהי יעקב, הוא יום ראש השנה.

הנה קנאת האחים ביוסף הוא מן הפרשיות הסתומות שבחיי האבות הקדושים. קשה להבין ולהאמין שהשבטים שבטי י"ה חטאו כביכול רק משום שנתקנאו ביוסף על שזכה למעלות יותר מהם. ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל אחיו וישנאו אותו ולא יכלו דברו לשלום, ואמרו לו המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, ממה התרגשו כ"כ השבטים מאיזה חלום של אחיהם הקטן, עד כדי כך שוויסו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו, בגלל החלום זה סיבה לשנאתו כ"כ. הנה ראוי לפרש ענין זה.

כתיב ויוסף הוא השליט, וכו', הוא המשביר לכל עם הארץ [בראשית מ"ב ו'], וביארנו לעיל [במאמר "הממליך מלכים ולו המלוכה"], דהמלך האמיתי זהו מי ששמליך את השי"ת עליו, וכיון שיוסף זכה למידה זו "ויוסף הוא השליט", ששלט ביצרו באופן היותר נעלה, לפיכך זכה להיות המשביר לכל עם הארץ, זכה להיות מלך, והיינו דהשי"ת נותן מלוכה למי שמכיר במלכותו. ונתבארו הדברים בארוכה, וכאן נבאר בס"ד פרשת יוסף ואחיו ע"פ הנ"ל.

ומצאנו דברים בזה בספר שיעורי דעת להגרי"ל בלוח זלזה"ה [ריש ח"ג]

וזת"ד:

הנה ראוי להתבונן מה היא מלוכה, רגילים אנו לקרוא בשם מלך לזה שיש לו מדינה ועם רב העומדים תחת ממשלתו והוא מושל עליהם בעזרת עבדים

ופקידים הסרים למשמעתו, ולמען החזק את ממשלתו עליהם שלא ימרדו בו, יש לו הרבה חיילים מזוינים השומרים לראשו ומטילים את אימתו על בני המדינה. מלך כזה אינו מלך מצד עצמו, אלא מצד עבדיו העובדים אותו. על מלך כזה אומרים אין מלך בלי עם כי אם תמרוד בו מדינתו בטלה מלכותו ואיננה, מלך כזה הוא באמת עבד לעבדיו, עבדיו נותנים לו מלכותו, וזקוק הוא להם ונצרך לבריות. מספרים על מלך אחד שמלך בימינו, כי תאי ארמונו היו מוארים כל הלילה באלפי אורות חשמל וכל הלילה הי' יוצא ובא מחדר לחדר כי ירא לשהות בחדר פן יודע לעבדיו מקומו איהו, ופן יש ביניהם מי שיתנקש בנפשו, והי' משנה את מקומו כמה פעמים בלילה שהמתנקש בנפשו לא ימצאהו שמה. וכשהאיר הבקר היו מוציאים כמה עבדים מעבדיו השומרים אותו להורג כי נדמה לו שלא נאמנה רוחם אליו, האם כזה מלך יקרא, הרי לא רק שאינו מלך כי אם נעזב ואומלל הוא, גם בלילה לא נח ולא שקט וירא מקול עלה נדף, הלא נוכל להבין כי מלך המושל בכח ממליכיו ועבדיו מוכרח הוא להשתדל בכל מיני השתדלויות למצא חן בעיני מקורביו ובעלי ההשפעה, למען לא יאבד חנו בעיניהם.

אוצר החכמה

סוף דבר, לא מלכות שכזאת תקרא מלכות, אם אדם צריך וזקוק לבריות כדי להגיע אל הכבוד והמלכות לא מלכות היא זו אלא עבדות, לא כבוד אלא קלון, לא שררה אלא שפלות.

לזה יקרא מלך, כשהאדם מתרומם במעלות נפשו על סביבתו בהיותו תקיף בדעתו, אמיץ בשכלו, מבלי שיונהג מן הסביבה, מבלי שינוע לכל רוח הבא מכל צד. וזאת היא באמת עבודה קשה לאדם כי טבע האדם הוא להיות מושפע מן החברה, בהיות כי כל מה שמוסכם אצל ההמון לזה תכנע נפשו. בה במידה שהגיע למדרגת תקיפות דעת מקורית להשקיף מעל ראש ההמון, באותה מידה מולך הוא על החברה, משפיע ומושל בה, וסביבתו אומרת לו כבוד.

אולם למען יגיע האדם למדרגה זו להיות מלך על סביבתו, עליו להיות קודם מלך על עצמו על כוחותיו ומושל ברוחו, וזוהי באמת המלכות הכי גדולה, והיותר מקפת. כי אם נצייר לנו את המלך היותר גדול כמולך בכיפה על כל העולם כולו, עדיין אין לו כל כך הרבה עבדים וסרים למשמעתו כמו זה המושל על כוחותיו עצמו, על רבוא רבבות רגשות וכוחות הנמצאים וחיים בלב האדם הדורשים תפקידם. והמשתוקקים לפעולות כל כח לפי ענינו, כל

רגש לפי תוכנו, וזה האיש היודע לכלכל את כל אותם הכוחות למשול בם ולהנהיג אותם כל אחר לפי הכרתו המקורית ולפי דעתו החזקה, ויודע להשתמש עם כל כוחותיו לתכלית הרצויה לפי שכלו הזך ואינו מניח אותם למשול בו, שכל כוח ימשוך אותו בכל שעה אל אשר יתעורר, ומושל הוא על כל כוחותיו ומעוטר הוא בעטרה של יראת שמים כמו שאמרו ז"ל [ירושלמי שבת פ"א ה"ג] "מה שעשתה חכמה עטרה לראשה וכו'" דכתיב "ראשית חכמה יראת ה'" הנהו המלך היותר גדול ונשגב.

וזהו מה שאמרו חז"ל [גיטין ס"ב א'] דרבנן איקרו מלכים אמר להו דכתיב "בי מלכים ימלוכו" כי הם הגבורים המושלים ביצרם, הם המלכים האמתיים, לא זה היושב על כסא המלוכה ועבד נרצע הוא לכל רצון המתעורר בו נקרא מלך, אלא זהו מלך, המושל על עצמו ורצונותיו. וזהו מש"כ [משלי ל'] תחת שלוש רגזה ארץ וכו' תחת עבד כי ימלוך, והיינו, כי מי שהוא מלך ובתוכיותו הוא עבד, בעבדות יחזיק במלכותו אשר תשעבד אותו עוד ועוד ותגדיל את עבדותו, אדם כזה אינו מתאים למלוכה, וע"ז רגזה ארץ.

והנה מצאנו מדרש מופלא בבראשית רבה, אשר מבואר מדבריו, דמה שזכה יוסף למלוך על ארץ מצרים, לא היה זה מלוכה גשמית כפשוטה, אלא שורש הענין היה תלוי ועומד בדרגתו הרוחנית של יוסף, ובמולכו על עצמו ועל רגשותיו.

וז"ל המדרש רבה [פרשה צ']: ויאמר פרעה אל יוסף, ויסר פרעה וגו'. א"ר שמעון בן גמליאל יוסף משלו נתנו לו, פיו שלא נשק בעבירה, ועל פיך ישק כל עמי. גופו שלא נגע בעבירה, וילבש אותו בגדי שש. צוארו שלא הרכין לעבירה, וישם רביד הזהב על צוארו. ידיו שלא משמשו בעבירה, ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף. רגליו שלא פסעו בעבירה, ייתון וירכבו על קרוכין וירכב אותו במרכבת המשנה אשר לו. מחשבה שלא חשבה בעבירה, תבא ותקרא חכמה, ויקראו לפניו אברך אב בחכמה ורך בשנים. עכ"ל המדרש.

מבואר מדברי המדרש, דמה שזכה יוסף למלוך על כל ארץ מצרים, זהו מידה כנגד מידה על צדקותו ועמידתו בנסיון של יוסף. כנגד כל פרט קטן אשר יוסף עמד בו בנסיון, זכה לברכה נוספת כנגדו. פיו שלא נשק בעבירה, ועל פיך ישק כל עמי. ושורש מלכותו הגשמית היא במלכותו הרוחנית

בהמלכתו של השי"ת על כל אבריו. ויעוי' באוה"ח הק' [פרק ל"ז פ' ז'].
ובחא"ג למהרש"א [סוטה ל"ו ב']. ועיי' לעיל [מאמר הממליך מלכים ולו
המלוכה] שהבאנו ד' הזוה"ק שיש לאדם להמליך את הקב"ה על כל אבר
ואבר מגופו. ע"ש. והן הן הדברים.

מעשה נקל להבין מה שנתקנאו האחים ביוסף באומרם, המלוך תמלוך
עלינו אם משול תמשול בנו, דאין קנאתם במלכות גשמית גרידא בזה שיזכה
לנהל את כל ענייני ארץ מצרים, קנאתם היתה על זה שהוא בעל דרגה יותר
מהם, ע"ז שיוסף זכה למלוך על עצמו, ועל מעלות נפשו אשר בגינם זכה
למלוכה.

[אח"ח 1234567]

והיינו מש"כ הנצי"ב זלה"ה בהעמק דבר שם עה"פ המלוך תמלוך עלינו
וז"ל: ידוע הוא שמלוכה הוא ברצון ובכבוד, וממשלה הוא בעל כרחו. והנה
יוכל להיות שלבסוף יגבר עליהם וימשול בם, אבל לא ציירו היאך יגיע
שיקבלו מלכותו שלא ברצון, וכי הוא חכם מהם וזהו מאמר המלוך וגו'
אם משול, אם יגיע שתמשול בנו, אבל המלוך תמלוך עלינו. וזהו מפני שראו
במאמר והנה תסובינה אלומותיכם ענין מלוכה שיכירו בכבודו שראוי הוא
לכך. עכ"ל. ומבואר דמה שנתקנאו האחים מיוסף לא על ענייני מלוכה
גשמיים, אלא על זה שיזכה לדרגה רוחנית של מלוכה בנפשו, וזה לא יכלו
להשיג בדעתם היאך יהיה יותר גדול מהם במעלתו הרוחנית.

ולא על חנם ספר יוסף הצדיק לאחיו את חלומותיו, לא בכדי אמר להם
"שמעו נא החלום הזה אשר חלמתי" לא לשם התפארות סיפור לפניהם את
חלומותיו אלא להפך, מתוך ענוה ומתוך אהבה לאחיו אמר להם שמעו נא
החלום אשר חלמתי, הטו אזניכם ושמעו כי לי נתנה המלוכה, לי הצעיר הקטן
שבכם, הרי שחסרה לכם מעלת המלוכה, תקנו נא עצמכם קשטו מעשיכם,
למען לא תרדו ח"ו ממעלת המלוכה, ומי יתן והי' כל עם ה' מלכים.